

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK XXXIV

ČERVEN 1965

ČÍSLO 3

356.33(091) (437)

20 LET ZDRAVOTNICKÉ SLUŽBY ČSLA

Generálmajor MUDr. František ENGEL, plukovník MUDr. Jan ŘÍČKA

20. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou nabádá i zdravotnickou službu ČSLA k hodnocení výsledků uplynulých 20 let. Její rozvoj nelze dobře ozřejmit bez alespoň krátkého pohledu na vývoj v minulosti a na dědičtí, které zůstalo zdravotnické službě po válce.

Zdravotnická služba předmnichovské armády dlouho zápasila s nepřízní odpovědných činitelů. Obrat nastal až po roce 1933, po nástupu hitlerovského fašismu, který čím dále tím více ohrožoval existenci naší vlasti. Zdravotnická služba disponovala tehdy 4450 nemocničními lůžky, 9 lázeňskými ústavami, 2 léčebnami pro tuberkulózu a jednou léčebnou pro duševně choré. Jejich úroveň byla většinou závislá na individualitě jednotlivých přednostů oddělení, ale vcelku nepřesahovala úroveň tehdejších okresních zařízení.

Své kádry připravovala zdravotnická služba jednak ve školách (škola pro důstojníky zdravotnictva z povolání, škola pomocného zdravotnictva a škola pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze), jednak v kursech, jejichž absolvování bylo podmínkou k dalšímu povýšení a vyššímu zařazení. Specializace se prováděla na universitních klinikách. Přesto nebyla služba v armádě pro mladé lékaře přitažlivá, a proto se nábor zajišťoval udělováním stipendií a poskytováním jednorázových odměn při aktivaci.

Ke konci roku 1938 měla armáda asi 540 lékařů-důstojníků z povolání, kteří spolu s lékaři základní služby stačili tehdy krýt její potřebu.

Pronikání nových vědeckých a organizačních poznatků zabezpečoval poradní sbor u přednosty zdravotnického oddělení MNO. Sbor měl stálého předsedu a svůj sekretariát a zajišťoval projednávání a rozpracování pro armádu důležitých otázek svými členy, kteří se převážně rekrutovali z řad universitních profesorů.

Zásobování léčivy a zdravotnickým materiálem obstarávaly 3 zdravotnické sklady, které kromě toho měly ještě augmentační povinnosti.

Vcelku třeba říci, že úroveň zdravotnické služby odpovídala úrovni zdravotnických služeb vyspělých armád této doby.

Mnichovská zrada nedovolila armádě postavit se na odpor německým fašistům a odvrátit okupaci. Nastala doba těžkých podzemních bojů doma a vzniku československých vojenských jednotek v zahraničí, které postupně zasahovaly do bojů proti hitlerovským fašistům téměř na všech rozhodujících frontách 2. světové války. Nejpočetnější byly naše jednotky v Sovětském svazu, kde po prvním bojovém vystoupení čs. polního praporu u Sokolova vyrostla brigáda a později Československý armádní sbor, který spolu se sovětskými jednotkami překonal karpatské hory, aby přinesl pomoc slovenskému národnímu povstání. V době bojů za překročení hranic měla jeho zdravotnická služba 3 zdrav. prapory, jednu CHPPN, sborové středisko pro lehce raněné a zdrav. sklad.

Zdravotnická služba sboru ihned přikročila k vybudování vlastních nemocničních základen, aby již nebylo třeba raněné z dalších bojů odsunovat do sovětského zázemí. Zabezpečovala mobilizaci a zvládala nepříznivou epidemiologickou situaci na osvobozeném území.

S pomocí slovenských soudruhů vznikla základna pro 2000 raněných ve Vysokých Tatrách, středisko nemocnic, zejména infekčních, v Popradu a jeho okolí a 1000lůžková nemocnice na bázi staré, téměř rozbořené vojenské nemocnice v Ružomberku. Raněné z bojů na Moravě bylo možno umístit v občanských nemocnicích, které byly v nesrovnatelně lepším stavu než na Slovensku.

Pak přišel 9. květen, den konečného osvobození a obnovení míru. V Praze se spojují síly a prostředky zdravotnické služby sboru a západní brigády s domácími silami, které právě prodělaly těžkou, avšak poslední zkoušku — Pražské povstání.

Sil a prostředků nezbylo mnoho, většina nemocnic byla okupanty těžce poškozena, byl nedostatek všeho, až na nadšení a elán, který zachvátil i zdravotnickou službu nově tvořící se armády.

Materiální a personální situace po osvobození

naší vlasti v r. 1945 byla velmi neutěšená. Valná část vojenských nemocnic byla válkou a okupanty tak poškozena, že byly dočasně, až na pražskou vojenskou nemocnici, nepoužitelné. Lázeňské ústavy byly zábrány pro jiné účely. V r. 1945 bylo proto nutno pro nezbytné zdrav. zabezpečení armády použít nejrůznějších provizorií. Zdravotnický materiál po okupantech byl roztroušen po území celého státu, většinou bez ladu naložen na železničních vagónech, které byly na různých nádražích v květnu zadrženy. Nebyl ani evidován, ani utříděn, takže přehled o něm neexistoval. Na jedné straně byl některého materiálu zdánlivě nadbytek, zatímco na druhé straně se nedostával ani pro nejzákladnější potřeby. Obdobně tomu bylo i s personální situací. Jen část důstojníků zdravotnictva se znovu vrátila do armády. Část zůstala v civilních službách a část — 25 důstojníků — splatila krvavou daň okupantům; zahynula v koncentračních táborech nebo byla popravena. Část odešla do zahraničí. Úbytek nastal rovněž odchodem důstojníků zdravotnictva německé národnosti, kteří se pochopitelně do armády vrátit nesměli. Naproti tomu do armády přišli noví lékaři a ostatní zdrav. pracovníci s prvním armádním sborem ze SSSR a s jednotkami z Anglie, kteří přinesli mimo bohaté bojové zkušenosti také řadu nových odborných poznatků. Možno říci, že zdravotnická služba armády začala pracovat asi s polovinou kádrů z konce prvé republiky.

Za těchto podmínek začala zdrav. služba plnit velmi obtížné a složité úkoly nové armády:

- a) Bylo nutno urychleně docvičit ročníky, jež během okupace nemohly prodělat základní vojenský výcvik. Docvičení bylo nutno provést při absolutním nedostatku výstroje a výzbroje, při velmi špatných ubytovacích podmínkách, při nepříznivé zásobovací a hygienicko-epidemiologické situaci.
- b) Armáda musela materiálně i personálně vypomoci civilní zdravotnické službě, zvláště na území silně poškozeném válkou, kde rychlá odborná pomoc byla životní nezbytností. Mimo to byla nutná pomoc při likvidaci infekcí v zamořených místech.
- c) Zvláštních opatření si vyžádal odsun raněných a nemocných německých zajatců, kterých bylo na našem území několik desítek tisíc.
- d) Rovněž zdravotnické zabezpečení jednotek zajišťujících naše státní hranice bylo pro nepříznivý hygienický stav hraničních oblastí organizačně velmi náročné.

Toto je jen stručný výpočet některých úkolů, které zdrav. služba nové armády musela řešit vedle výchovy nových lékařů jednak v základní službě, jednak i lékařů z povolání. Bylo třeba využít všech odborných znalostí k tomu, aby zdrav. služba nové armády byla organizována podle nejnovějších zásad, aby poskytovala nejen vysoce odbornou léčebnou péči, ale zároveň vytvářela předpoklady pro vědeckou činnost. Náročné úkoly spojené s povoláním a výcvikem nových ročníků do armády se všemi ostatními organizačními

a materiálními úkoly kladla na pracovníky zdrav. služby armády nesmírně těžké požadavky, které byly plněny jen díky velikému nadšení a obětavosti všech pracovníků. Postupně byly získávány a jednotkám přidělovány nejzákladnější zdravotnické předpisy, byly vydávány všeobecné směrnice pro zabezpečování jednotlivých úkolů. Pro další vzdělání vojenských lékařů byly zřízeny školy pro důstojníky v záloze a vojenská lékařská škola. Pro výchovu mladých kádrů byla zřízena v r. 1949 Vojenská lékařská akademie.

Údobí od r. 1945 do r. 1948 představovalo ve vývoji zdrav. služby armády období obnovy, rekonstrukce zdrav. zařízení, stabilizace zdravotnických kádrů, evidování a uložení zdrav. materiálu, jeho rozřídění a získání základních údajů pro další plánování materiálního zabezpečení armády.

Po překonání počátečních personálních a materiálních nedostatků začala zdrav. služba naší armády systematickou prací na přebudování zdravotnické služby ve vysoce výkonný nástroj armády, který se podle zkušeností 2. světové války stává důležitou součástí materiální a personální báze pro účinné zabezpečení náročného výcviku vojsk a jejich bojové pohotovosti. Zdravotnická služba armády byla postavena před kvalitativně nové úkoly, které se svou závažností staly prvořadými.

Další rozvoj zdrav. služby armády si vyžadoval plnění řady dílčích úkolů, z nichž třeba uvést alespoň některé:

- rekonstrukce, oprava a nové vybudování léčebných zdrav. zařízení,
- přetvoření lázeňských ústavů v zařízení, umožňující poskytování komplexní lázeňské a návratné péče,
- rozšíření a materiální zabezpečení rekreační péče,
- přijetí, rozpracování doktríny a její aplikace,
- zvýšení péče o vojáka, zlepšení péče u jednotek, péče o vojáky z povolání, zvýšení preventivní péče,
- zvýšení vojenskoodborné úrovně vojenských lékařů (kursy, vojenská lékařská škola, VLeA Brno, VLA Hradec Králové),
- studium lékařů v SSSR,
- vydávání odborné lékařské literatury, obnovy Voj. zdravotnických listů,
- organizace a řízení odborných sjezdů a konferencí,
- zabezpečení funkce poradního sboru, jeho reorganizace, vědecká rada VLA, vědecká rada MNO,
- vědeckovýzkumná činnost,
- vědecké hodnosti,
- materiálně technické zabezpečení stále bojové pohotovosti zdrav. služby armády.

Špatné pracovní podmínky ve vojenských zdravotnických ústavech poškozených válkou si vynucovaly stavební úpravy, které byly tak nákladné, že některé plány svým významem i prvořadě musely být odsunovány až do dnešních dnů.

Přítom funkce vojenských nemocnic doznala po roce 1945 značné změny hlavně v tom, že jejich brány byly otevřeny pro civilní nemocné. Tato velmi příznivá okolnost pro rozvoj vojenského lékařství znamenala podstatný obrat v nazírání široké veřejnosti na vojenského lékaře a na vojenskou zdravotnickou službu vůbec. Dnešní situace, kdy vojenské nemocnice jsou civilními nemocnými vyhledávány, je jistě nejlepším dokladem toho, že názory veřejnosti doznaly radikální změny v ocenění práce vojenských lékařů. Přísun civilních nemocných do vojenských nemocnic přinesl nebývalý odborný růst vojenských lékařů, kteří se setkávali v denní praxi se širokou paletou nemocných a mohli tak neustále rozšiřovat své odborné znalosti. Poskytování dobré odborné péče bylo také umožněno postupnou modernizací zařízení jednotlivých nemocničních oddělení.

Z uvedeného by se dalo soudit, že výstavba zdravotnických zařízení postupovala pomalu. Podíváme-li se však, co bylo po roce 1945 vybudováno, vynikne velký rozsah realizovaných stavebních investic. Připomeňme si jen pokračování výstavby Ústřední voj. nemocnice, kde byly dány do provozu čtyři nové objekty, rozsáhlou výstavbu voj. nemocnice v Ružomberku, vybudování nového pavilónu v Brně, nového ústavu pro léčení tuberkulózy v Nové Poliance, rekonstrukci a vybudování nových pavilónů ve voj. nemocnicích v Plzni, v Českých Budějovicích, Bratislavě atd. Mimo to byla provedena základní rekonstrukce a přebudování lázeňských léčebných ústavů a rekreačních zařízení a značné částky byly věnovány na jejich vnitřní vybavení.

Těchto změn bylo třeba, aby byla uvedena v život komplexní léčebně preventivní a návratná péče příslušníkům armády a civilním nemocným. Důsledná komplexní léčebná a preventivní péče zavedla novou kvalitu do funkce vojenských léčebných ústavů a změnila je z dosavadních čistě léčebných zařízení v zařízení v pravém slova smyslu socialistická.

Stejně intenzivní péče byla věnována podstatnému rozšíření a zkvalitnění personálu zdravotní služby u vojsk. Citelný nedostatek lékařů v armádě bylo nutno řešit často i formou zvláštních opatření. Zavedení nových řádů a předpisů do armády po roce 1950 si vyžádalo plnění nových úkolů, jež bylo možno řešit jen podstatným rozšířením početních stavů příslušníků zdravotní služby. Bylo třeba vychovat nové kádry dokonale obeznámené s koncepcí sovětské vojenské zdravotnické služby. Nestačily pouze válečné zkušenosti příslušníků I. armádního sboru v SSSR, ale bylo třeba zabezpečit výchovu vojáků-lékařů z povolání v odborných učilištích v Sovětském svazu, zvláště ve VLA S. M. Kirova v Leningradě. Proto odjíždí již v roce 1948 první skupina lékařů ke studiu do SSSR a za nimi potom ročně odjíždí noví a noví, kteří po svém návratu předávají zkušenosti a znalosti ostatním lékařům. Dochází k postupnému doplňování počtů lékařů a ostatních zdravotnických pracovníků.

Zvláštní význam ve vývoji zdravotní služby armády představuje založení VLA v Hradci Králové, která byla slavnostně otevřena 26. října 1951. Akademie představovala největší odbornou a výchovnou základnu zdravotní služby armády, zabezpečující systematickou výchovu vojenských lékařů a vědeckovýzkumnou bázi zdravotní služby armády, schopnou řešit i nejsložitější úkoly spojené se zdravotnickým zabezpečením a bojovou pohotovostí vojsk. Po dobu svého krátkého trvání dobře plnila svoje úkoly. V r. 1958 dochází ke změně v její struktuře, ztrácí výukovou bázi a předává lékařskou fakultu civilnímu sektoru. Mění se ve VLVDÚ, který plní hlavně úkoly, spojené se zdravotnickým zabezpečením vojsk a s řešením některých zvláštních úkolů zdravotní služby, zejména v problematice soudobých bojových prostředků.

Vytvořením samostatného nakladatelství Naše vojsko bylo umožněno vydávání děl našich vojenských lékařů, pojednávajících o polní zdravotnické problematice; VLA vydáváním svých sborníků rovněž pomáhala rychlejšímu pronikání vědeckých poznatků do široké odborné veřejnosti. Stejně tak je obnoveno vydávání Voj. zdravotnických listů, které se od roku 1947 stávají opět tribunou vojenského zdravotnictví.

Při řízení zdravotnické služby hrál za prvé republiky důležitou roli vojenskozdravotnický poradní sbor, ustavený v r. 1924, v jehož čele byl vždy odborně nejvzdělanější a nejzkušenější důstojník zdravotnictva. Poradní sbor byl v roce 1951 nahrazen vědeckou radou ZS/MNO. Po ustavení VLA přešla tato vědecká rada k VLA do Hradce Králové a stala se současně vědeckou radou akademie. Aby bylo nejlépe zajištěno a koordinováno projednání celoarmádních problémů a zdravotnického zabezpečení, byla zřízena zdravotnická sekce vědecké rady ministra národní obrany. V čele sekce je náčelník zdravotnické správy a jejími členy jsou nej kvalifikovanější zdravotničtí odborníci armády.

Stupňující se úroveň pracovníků zdravotní služby se projevuje i v tom, že stále více jejich příslušníků získává akademické a vědecké hodnosti. Řada lékařů příslušníků armády svou odbornou vědeckovýzkumnou prací získala pověst, která daleko přesahuje armádu a náš stát. Tyto úspěchy nejsou náhodné, ale jsou výsledkem systematické odborné práce, umožněné dobrou materiální vybaveností zdravotních zařízení a zpřístupněním nejlepších odborných pracovišť doma i v zahraničí. Bohatá účast na sjezdech, konferencích a ostatních vědeckých shromážděních u nás i v zahraničí umožnila čerpat z hluboké studnice lékařské vědy, rychle přenášet nejnovější poznatky do naší léčebné praxe a do československého zdravotnictví vůbec.

Zavedení nových řádů a zvýšení péče o vojáka přineslo nové úkoly preventivního charakteru jak v osobních, hygienických, ubytovacích a výcvikových podmínkách, tak i v požadavku rozšíření preventivních zařízení, přiblížení zdravotní pomoci, a to i odborné do vojsk, zavedení systému preventivních prohlídek, zlepšení péče

o chrup, dispenzarisace řady chorob, nový způsob posuzování chorob a vad, a to jak při výběru občanů do armády, tak i jejich zařazení do různých druhů zbraní a služeb. Zde možno připomenout akci aktivního vyhledávání tbc. nemocných pravidelným štítováním všech příslušníků armády, v současné době zabezpečované převážně armádními pojízdnyými zařízeními. Všechna tato preventivní opatření jsou ve službách vojskům a jejich cílem je aktivně přispívat k rozvoji zdraví občanů povolanych do armády a tím i celé naší společnosti. Nemalý příspěvek zdrav. služby byl i při zajišťování úkolů celostátního charakteru, jako jsou důležité stavby, zabezpečování klíčových odvětví našeho průmyslu, zvl. hornictví, které si jen na Ostravsku vyžádalo řadu zvláštních opatření, včetně vybudování nemocnice v Karviné, jež ve své době pomáhala zdravotnický zabezpečovat pracovní jednotky, podílející se vydatnou měrou na zabezpečení těžby uhlí.

Nutnost rychlého dosažení vysoké bojeschopnosti naší armády vyžadovala zvláště náročný bojový výcvik, který byl umožněn koncentrací vojsk ve výcvikových prostorech, ve kterých je možno provádět komplexní výcvik nejlíže podobný polním podmínkám. Zabezpečení tohoto výcviku kladlo nemalé požadavky na hygienická

a ostatní léčebně preventivní zařízení armády, vynucovalo si řešení obtížných úkolů, spojených s ubytováním vojsk, s jejich zásobováním, zvl. vodou. Složitá hyg. epid. situace některých výcvikových prostorů si vynutila akce jednak k likvidaci ohnisek nákaz, jednak při zabezpečování hygienicky nezávadných prostředí. Požadavek vysoké bojové pohotovosti naší armády si vynutil zřízení některých speciálních zařízení, kterými je možno přiblížit odbornou pomoc k vojskům, stejně tak jako zvláštní konstrukci řady pohyblivých zdrav. zařízení. Dobré výsledky byly dosaženy ve vývoji polní zdrav. výstroje a techniky.

Z příkladů je patrné, že zdrav. služba v uplynulém dvaceti letí vykonala dobrou práci pro zvýšení bojeschopnosti armády a že nezištně pomáhala všude, kde to žádal obecný zájem.

Stručný přehled toho, co bylo zdravotnickou službou armády za dvacet let vykonáno, ukazuje rozsáhlost splněných úkolů a radostné pracovní úspěchy, na které zdravotnická služba může být právem hrdá. Cesta k úspěchům nebyla lehká a přímá, měla svá úskalí, své slepé uličky. Některé problémy čekají dosud své řešitele. Vytrvá-li však zdravotnická služba v započatém úsilí, majíc pochopení velení armády, pak není pochybnosti, že dosáhne mnoha dalších úspěchů.